مجــله علــمی پــوهنتون ســـلام

https://salam.edu.af/magazine/14

په فقه او قانون کی واجبه وصیت

پوهندوی وزیر محمد سعیدی[1] دکتور عبدالوهاب حسام[2]

1- عضو کادر علمی پوهنځی شرعیات

2- عضو کادر علمی پوهنځی شرعیات

: +93789202907

: +93788663432

: Wazirmohammad77@gmail.com

: Abdulwahab.husam@gmail.com

لنډیز

پدی کی شک نشته چی مرگ د هر انسان لپاره یو منل شوی حقیقت دی، له مرگ څخه ورسته له اکثره مسلمانانو څخه مال اودارایي په میراث پاتی کیږی چی د متوفی ورثه یی دشرعی احکامو مطابق خپل منځ کې تقسیموي، آیا متوفی کولای شي له میراث نه پرتهخپلو غیر وارثو اقاربوته په خپل ژوندکې د خپلې دارایی په یو اندازه مال سره وصیت وکړي؟ او دا وصیت کول آیا جائز او مشروع کار دئ؟ او که وصیت وربانديې واجب دئ؟ ددې وصیت کولو په رابطه دعلماوو مختلف نظریات شتون لري.

جمهور علما: لکه احناف، مالکیان او شوافع وایې: د اسلام په لمړنیو کې دقران کریم د دې مبارک آیت په اساس (**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ.**) **180** بقره(په تاسی لازمه شوی-، کله له تاسی نه یوچا ته مرک راشی که چیری مال ورځنی پاتی شی ـ وصیت کول مور، پلار اوخپلو خپلوانوته).

دپورتني ایت پراساس ورثه وو ته په مال سره وصیت کول واجب وه، او د میراث تقسیم هم د وصیت په اساس تر سره کیده، خو کله چی د میراث آیتونه نازل شول، د وصیت وجوب نسخ شو او په استحبابي ډول هر څوک کولای شي خپلو غیر وارثو خپلوانواو یا غریبانو ته د خپل مال په دریمه برخهیا له دریمی نه په کمې برخې سره وصیت و کړي.

اهل ظاهر او یو تعداد مفسیرین لکه جصاص داحکام القران مولف وایي: اوس هم غیر وارثو خپلوانو ته د مخکنی آیت پر اساس په یو مقدار مال سره وصیت کول واجب دئ او پورتنی آیت د وارثانو په حق کې منسوخ دئ او د غیر وارثو خپلوانو په حق کې په خپل وجوب سره پاتې دئ.

د افغانستان مدني قانون او د مصر د وصیت قانون تنها د متوفی هغه لمسیانو ته چې پلار يې دنیکه یا نیا په ژوندون کې وفات شوی وي او د میراث د قواعدو پر اساس د میراث مستحق نه وي د قانون د حکم پر اساس وصیت واجب بللی.

معلومات مقاله

تاریخ نشر: 1403/06/16

شماره مقاله در ژورنال: 03

تعداد صفحات: 12

شماره نوبتی مجله: 15

کلید واژه ها

واجبه وصیت، فقه او قانون، موصی، موصی له، موصی به.

معلومات مجله:

مجله علمی پوهنتون سلام، نشرات خویش را از سال 1390 هـ.ش آغاز نموده و دست آورد های زیادی در این زمینه دارد، در ادامه سلسله فعالیت های خویش به تاریخ 1401/03/22 اعتبار نامه خویش را به عنوان یکی از معتبرترین مجله از وازرت محترم تحصیلات عالی کشور به دست آورد.

آدرس: افغانستان، کابل، ناحیه چهارم، کلوله پشته، چهار راهی قلعه بست (گل سرخ)، پوهنتون سلام.

آدرس ارتباطی؛ ویب‌سایت: https://salam.edu.af/magazine , https://research.salam.edu.af **ایمیل:** https://salamjournal@salam.edu.af ، salamuk@salam.edu.af

شماره های تماس: +93703649505 و +93785351450

لندیز

الحمدلله رب العالمین، و الصلاه والسلام علی سید الانبیاء و المرسلین، و علی آله و اصحابه اجمعین.

مرگ هرانسان ته راتلو نکی دئ اوله مرگ څخه خلاصون نه لرې، له مرگ نه وروسته له هر انسان سره د هغه د دنیوي اعمالو په بنا معامله کیږي، انسان که خپل دنیوې ژوند په ایمان او د اسلامې شریعت مطابق په ښایسته اعمالو سره تیرکړی وې، او له مرگ نه وروسته ده د جنت لاره غوره کړي وي، تل پاتي سعادت او نیک بختي

ور په برخه کيږي، او که دنيوي ژوند يې د اسلام د اصولو خلاف په ناوړه اعمالو سره تير کړی وي، په حقيقت کې ده له مرگ نه وروسته په لوی لاس د خپل ځان لپاره د شقاوت، بد بختی او جهنم لاره غوره کړی.

دموضوع طرحه:

د يادونې وړده، کله چې په اسلامي ټولنه کې يو مسلمان وفات شي او له هغه څخه څه مال او دارايي په ميراث پاتي شي، د ده مال او دارايي، د ده هغه خپل خپلوانو او اقاربوته – چې د ميراث د اصولو او قواعدو مطابق د ميراث مستحق وي - ورکول کيږي. مگر د دې خبرې وضاحت هم ضروري دئ، چې متوفی له مرگ نه مخکې په خپل ژوند کې خپلو هغه اقرباء او خپل خپلوانو ته چې د ميراث د اصولو او قواعدو پر بنسټ د ميراث مستحق نه وي – په يو اندازه مال وصيت کولای شي؟ او که په شرعي لحاظ وصيت کولای شي، دا وصيت کول وربانديی واجب دي، او که مستحب ؟ او که فرضا خپلو اقاربو ته د مال د وصيت کولو اراده ولري. نو په کوم اندازه مال ورته وصيت کولای شي؟

له بلې خوا په ټولنه کې ډير داسې واقع شوي او واقع کيږي. چې يو شخص درې يا څلور زامن لري، د دې زامنو څخه يو زوی يې د ده په ژوند کې وفات کيږي، او د دې وفات شوی زوی څخه يتيمان پاتې کيږی چې د ده د پلار لمسيان بلل کيږی، کله چې وروسته نيکه وفات شي د دې نيکه له مال او دارايي څخه - په داسې حال کې چې د نيکه زامن (چې د يتيمانو ترونه دي) ژوندي دي – يتيمانولمسيانو ته ميراث ورکول کيږي ؟ اوکه نه ورکول کيږي ؟ په شرعی لحاظ څه بايد وشی؟

دا او دی ته ورته موضوعات زموږ د بحث اصلي موضوع ده. چې په فقه او قانون کې دغې يتيمانو ته – چې د ميراث د اصولو په بنا له نيکه نه په دې خاطر د ميراث مستحق نه دي چې د هغی زامن ژوندي دي، آيا په دې حالتکې پر نيکه واجبه ده چې دې يتيمانو ته په دريمه برخه مال وصيت وکړي او که نه؟

دموضوع اهميت:

په دې کې شک نشته چې اسلام د ميراث لپاره ټاکلي اصول او ضوابط لري، کله چې څوک وفات شي، او له هغه څخه مال اوثروت په ميراث پاتي شي، د ده مال اوثروت، دميراث د شرعي اصولاو ضوابطو مطابق د متوفی د مستحقو وارثانو ترمنځ تقسيميږي، خو کله هم په ټولنه کې داسې واقع شوی، او واقع کيږي،چې يوشخص دخپل پلارپه ژوندکې وفات شي اويتيمان ورڅخه پاتي شي، بيا وروسته د دې يتيمانونيکه وفات شي، د ميراث د اصولاو قواعدو پراساس، دغه يتيمان له خپل نيکه څخه د ميراث مستحق نه دي، له بلی خوا کله يا ځيني وخت دغه يتيمان د نورو وارثانو په پرتله مال ته زيات ضرورت لري، او د اسلام اجتماعی عدالت يی مناسبه نه گنی، کله چې د نيکه ميراث د هغه د زامنوترمنځ (چی د يتيمانو ترونه بلل کيږي) تقسيم شيي، دوی (يتيمان) د نيکه له ميراثه په دې عنوان محروم شي چی پلار يی د نيکه په ژوندکې وفات شوی دئ، د دی مشکل د حل کولو په خاطر، چې ايا په نيکه واجبه ده په خپل ژوند کې دغې يتيمانوته په يومقدارمال سره وصيت وکړي ترڅو اجتماعي عدالت مراعات شي، او يا دا چې وصيت کول و رباندې واجب نه دي؟ او که ناڅاپي مرگ و رباندې راشي او د وصيت کولو فرصت ورته پيدا نشي، د نيکه له ترکې څخه څه مال دې يتيمانوته ورکول کيږي او که نه ورکول کيږي؟ د دې مشکل دحل په خاطرما وغوښتل په دې رابطه شرعي دلايل آود فقهاوونظريات راټول کړم، اوپدې هکله تحقيق اوڅيړنه وشي.

مخکې لدې چې پر اصلي موضوع (په فقه او قانون کې واجبه وصيت) علمی او تحقيقی بحث او څيړنه وشي، د موضوع د ښه وضاحتپه خاطر په کارده په دې بحث وشي، چې په شريعت کې وصيت څه ته وايي، د مشروعيت د لائل يې څه دي؟ د مشروعيت حکمت او فلسفه يې څه ده؟ حکم يې څه دئ؟ بيا د دې په رڼا کې د واجبه وصيت په څرنگوالي او احکامو باندې تحقيق او څيړنه کوو.

د وصيت تعريف

وصيت په لغت کې:د وصول او اتصال په معنی دئ، (يوشی ته رسيدل، او يا له يوشی سره پيوستون)(۱)

په قران کريم کې وصيت به دوو معناوو راغلی:

۱: د ژوند په حالت کې د يوشي غوښتنه، لکه د الله تعالی د اقول: چې فرمايي (ووصينا الانسان بوالديه احسانا) (الاحقاف ۱۵ ايت) موږ له انسانه له خپل مور پلار سره د احسان کولوغوښتنه کړی.

۲: له مرگ نه وروسته د يوشي غوښتنه، لکه د الله تعالی د اقول: (كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ) (البقره ۱۸۰ ايت) په تاسې لازمه شوی-، کله له تاسی نه يوچا ته مرک راشي که چيرې مال ورځنې پاتې شي ـ وصيت کول مور، پلار اوخپلو خپلوانوته.

وصيت د شريعت په اصطلاح کې : (هبه الانسان غيره عينا او دينا او منفعه على أن يملک الموصى له الهبه بعد موت الموصى) (۲)

(د يو انسان له خوا بل چا ته د يو معين شي يا دين او منفعت بخښل دي، په دې معنی چې موصی له (وصيت کړي شوي شخص) به د دی بخشش شوي شي، د وصيت کوونکي له مرگ نه وروسته مالک گرځي).

او داسې هم تعریف شوی: (تملیك مضاف الي ما بعد الموت بطریق التبرع)(۳)

(په تبرعي او بخشش ډول سره یو چاته له مرګ نه وروسته د یو شي ملکیت ورکول دي).

د وصیت د مشروعیت او جواز دلایل:

د وصیت مشروعیت په قرآن کریم، سنت نبوی او اجماع سره ثابت شوی.

1. **قرآن کریم:**

دالله تعالی دا قول چې فرمایي(**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ، حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ**) البقره (۱۸۰)

(په تاسې باندې په هغه وخت کښې چې ستاسې یوکس ته مرګ حا ضر شي، فرض کړې شوي ده - که چیرې مال یې په میراث پریښود- چې مور، پلار او نورو خپلوانو ته په انصاف (عدل) سره په هغه باندی وصیت وکړی، دا په متقیانو باندی حق ده.

الله تعالی فرمایي (**مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ**) النساء: (۱۱)

(خو د میراث دا ټولې برخې) د داسې وصیت د ادا کولو وروسته صورت نیسي چې مړي وربانديې وصیت کړی وي، او همد دین (قرض) د ورکړی څخه وروسته).

اوالله تعالی فرمایي:(**يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ**) المائده: ۱۰۶

(ای مومنانو:کله چې له تاسی نه یوکس ته مرګ راشی، د شاهدانونصاب د وصیت په وخت کې ستاسې نه دوه عادل کسان دي).

2. **سنت نبوی:**

له ابن عمر (رضی الله عنهما) څخه روایت دی چې رسول صلی الله علیه وسلم فرمایلی: (**مَا حَقُّ امْرِئٍ لَهُ شَيْءٌ يُوصِي فِيهِ يَبِيتُ لَيْلَتَيْنِ، إِلَّا وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ**) (۴)

هیڅ مسلمان لره نه ښاییي، چې دی څه مال د وصیت لپاره و لري، که دوه شپې هم وربانديې تیرېږی،مګر لیکلی وصیت یې ورسره وي.

ابن عمر - رضی الله عنهما - وایي: له کله نه چې ما دا حدیث له رسول صلی الله علیه څخه اوریدلی. پر ما یوه شپه هم نده تیره شوې مګر زما سره خپل لیکلی وصیت موجود وي.

له سعد بن وقاص رضی الله عنه نه روایت دی : (**قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي عَامَ حَجَّةِ الوَدَاعِ مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّ بِي، فَقُلْتُ: إِنِّي قَدْ بَلَغَ بِي مِنَ الوَجَعِ وَأَنَا ذُو مَالٍ، وَلاَ يَرِثُنِي إِلَّا ابْنَةٌ، أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلُثَيْ مَالِي؟ قَالَ: «لاَ» فَقُلْتُ: بِالشَّطْرِ؟ فَقَالَ: «لاَ» ثُمَّ قَالَ: «الثُّلُثُ وَالثُّلُثُ كَبِيرٌ - أَوْ كَثِيرٌ - إِنَّكَ أَنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ، خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ**) (۵)

سعد بن وقاص بیماروه،رسول صلی الله علیه وسلم دهغې پوښتنې ته ورغی،سعد ورته وویل:د درد اومرض له کبله دې حالت رسیدلی یم. اوزه مالداره یم،له یوې لور پرته بل وارث نلرم،(ای دالله رسوله):ایا په ټول مال سره وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل: نه، سعد وویل: په دوه پر دری برخه د خپل مال سره وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل: نه، سعد وویل: ایا په خپل نیمایی مال سره وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل: نه ؟ بیا رسول صلی الله علیه وسلم وویل: په دریمه برخه وصیت وکړه، او دا دریمه برخه هم ډیره ده.ځکه که ته خپل وارثان اغنیا پریږدې دا به غوره وی نسبت دې ته چې دوی فقیران وي اوله خلکونه سوال کوي.

او رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی: (إن الله تبارك و تعالى تصدق علیکم بثلث اموالکم في آخر اعمارکم زیاده علی اعمالکم فضعوه حیث شئتم اواحببتم) (٦)

الله تعالی پر تاسې باندې ستاسې د اموالو او ملکیتونو د دریمې برخې پیرزوینه کړی (تاسې کولای شی د خپل مال پر دریمې برخې وصیت وکړی) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړی او یا چاته چې مو خوښه وي وصیت وکړی)

3. **اجماع:**

اسلامیي امت د رسول الله صلی الله علیه وسلم له زمانی څخه تر اوسه پوری د تاریخ په اوږدوکي هر وخت وصیتونه کړي دي، هیڅ چایې مما نعت نهده کړی، نو د اسلامي امت له خوا دا عمل د وصیت پر جوازاجماع بلل کیږي (۷)

د وصیت د مشروعیت حکمت او فلسفه: په دې حدیث شریف کی په څرګند ډول بیان شوی. رسول صلی الله علیه وسلم فرمایی (إن الله تصدق علیکم بثلث اموالکم زیاده في اعمالکم فضعوها حیث شئتم او حیث احببتم) (۸)

الله تعالی پر تاسې باندې ستاسې د اموالو او ملکیتونو د دریمې برخې پیرزوینه کړی (تاسې کولای شی د خپل مال پر دریمې برخې وصیت وکړی) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړی او یا چاته چې مو خوښه وی وصیت وکړی)

لدی حدیث څخه په څرګند ډول دا معلومیږي چې د ژوندانه به آخرو شیبو کې د مال او دارایی پر دریمه برخه سره خپلو خپلوانو او فقرا وو ته وصیت کول مالی عبادت دئ، انسان کولای شي پدې مالي عبادت سره الله تعالی ته د تقرب لاره غوره کړي، او په دې وصیت کولو سره د ده په نیکو اعمالو او حسناتو کې زیادت راشي، ځکه انسان مقصر دئ، کیدای شیپه خپل تیر ژوندانه کـې د نیکو اعمالو او صدقاتو په ترسره کولوکې ورځنیې تقصیر شوی وي، شریعت د تیر شوي ژوندانهد تقصیر د جبران او تلافی په خاطر هر مسلمان نارینه او ښځی ته د ژوندانه په اخیري شیبو کی دا فرصت ورکړی، چی د خپل مال په دریمه برخي سره خپلو خپلوانو او فقراوو ته د شرعی شرایطو مطابق وصیت وکړي، او د اخروي ژوند لپاره یې د حسنه اعمالو ذخیره وګرځوي.

د وصیت شرطونه

په شریعت کې د وصیت لپاره یو لړ شرطونه ایښودل شوي، که دا شرطونه په وصیت کی موجود وه، دا وصیت په شریعت کی معتبر او صحیح دئ، شرعي احکام او آثار ورباندې مرتب کیږي، او که لدې شرائطو څخه یو شرط هم نه وي، وصیت د اعتبار وړندی او شرعي آثار او احکام ورباندې نه مرتب کیږي.

دا شرائط یو تعداد تر وصي (وصیت کوونکی) پورې تړاو لري، او یو تعداد یې تر موصی له (وصیت کړي شوي شخص) پوری مربوط دي، او یو شمیره یې تر موصی به (وصیت کړی شوی مال) پوری تړاو لري.

لومړی د موصي (وصیت کوونکی شرطونه)

هغه څوک چې په مال سره چاته وصیت کوي هغه باید د وصیت کولو اهلیت او وړتیا ولري، یعنې په مال سره بل چا ته په شرعیي لحاظ د بخشش کولو او ښنلو صلاحیت ولري، او اهلیت یي کامل وي، یعنی عاقل، بالغ، او آزاد وي، او د پوره اختیار خاوند وي، او د عقل د کمزورتیا او یا دغفلت له وجی ورباندې مالی بندیز نوي لګول شوی، که چیرې وصیت کوونکی، صغیر، یا لیونی، یا غلام وي، او یا جبریي او د اکراه ډول وربانده‌ی وصیت شوی وي، او یا مالي بندیزونه ورباندی لګول شوی وي، د دې کسانو وصیت صحیح نه دئ او شرعي احکام ورباندې نه مرتب کیږي.(۹)

دوهم د موصی له (وصیت کړي شخص) شرطونه

۱-موصی له باید د وصیت کوونکي وارث نه وي، وارث ته په مال سره وصیت کول شرعا جائز نه دئ، ځکه رسول صلی الله علیه وسلم د مکی د فتحی په کال وویل: (إن الله قد اعطي کل ذی حق حقه فلا وصیة لوارث) (۱۰)

یقینا الله تعالی هرحقدارته خپل د میراث حق ورکری لدی وروسته وارث ته وصیت کول نشته.

د دې حدیث په بنا د متوفی هغه خپلوان چې له متوفی څخه مال په میراث وړي هغې ته شرعا په مال وصیت کول جائز ندي.

۲-موصی له خپل وصی (وصیت کوونکی) په حرام قتل سره نوی وژلی، که چیرې موصی له هغه څوک چی ده ته یې په مال سره وصیت کړی وواژه، په دې قتل سره وصیت باطل شو، او موصی له د مال مستحق نه ګرځي.

دریم: د موصی به (وصیت کړي شوي شي) شرطونه

1. په موصی به کې دا شرط ده چې موصی به د وصیت کونکی له وفات وروسته د ملکیت د اسبابو په اساس د ملکیت وړتیا ولري، بناء هر هغه شی چی مالی ارزش ولري که عین وي یا منافع وي، وصیت کول په هغی سره جائز دي، او هغه شیان چې مالي ارزښت و نه لري په هغې سره وصیت کول جائز نه دي، لکه شراب، خنزیر.
2. شرط دا ده چی وصیت کوونکی د ورثی له اجازی پرته د ترکی له دریمی برخې نه په زیات مال سره وصیت نشي کولای، ځکه له سعد بن ابی وقاص نه روایت دئ (انه کان مریضا فعاده رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله اوصی بجمیع مالی؟ فقال: لا. فقال: بثلثی مالی؟ قال: لا، قال: فبنصف مالی؟ قال لا، قال فبثلث، فقال: علیه الصلاه و السلام: الثلث و الثلث کثیر. انك إن تدع ورثتك اغنیاء خیر من ان تدعهم عالة یتکففون الناس) (۱۱)

سعدبن ابي وقاص بیمار وه، رسول صلی الله علیه وسلم د هغې پوښتنې ته ورغی،سعد ورته وویل:ای د الله رسوله: ایا په ټول مال سره وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل: نه، سعد وویل:په دوه پر دری برخې وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل:نه، سعد وویل: ایا په خپل نیمایي مال سره وصیت وکړم؟ رسول صلی

الله علیه وسلم وویل: نه، سعد وویل: په دریمه برخه د مال وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل: په دریمه برخه د مال وصیت وکړه، او د ادریمه برخه هم ډېره ده. ځکه که ته خپل وارثان اغنیا پرېږدې دا به غوره وي نسبت دې ته چې دوی فقیران وي او له خلکو سوال کوي.

د یادونې وړ ده چې د تیر شویو شرائطو په موجودیت کې وصیت هغه وخت نافذ بلل کیږي کله چې وصیت کوونکی وفات شي، او له مرگ نه مخکې دوصیت کونکي په ژوند کې د اجرا وړ نه دئ، همدا رنگه وصیت کوونکی باید قرضدار نه وي، که چیري وصیت کوونکی قرضدار وي په اول قدم کې یې باید قرضونه ورکړل شي، که د قرضونو د ادا کولو وروسته مال پاتې شو په دریمه برخه د مال کې یې وصیت نافذ بلل کیږي، ځکه الله تعالی فرمایی (**مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ**) النساء: ۱۱

(خو د میراث دا ټولی برخې) د داسې وصیت د ادا کولو وروسته صورت نیسي چې مړي ورباندی وصیت کړی وي، او هم یې دین(قرض) د مخه ادا کړی وي.

د وصیت په باب له دې مختصر او لنډو معلوماتو وړاندې کولو وروسته غواړم د واجبه وصیت په باب تفصیلی معلومات وړاندی کړم.

د واجبه وصیت په رابطه د دی لاندې موضوعاتو وضاحت ضروري دئ:

واجبه وصیت څه ته وایي؟

د واجبه وصیت په رابطه د علماوو اختلاف؟

واجبه وصیت د چا لپاره واجب دئ؟

د واجبه وصیت شرطونه کوم دي؟

د واجبه وصیت مقدار او اندازه څومره ده؟

د واجبه وصیت تعریف

ځینې علماوو واجبه وصیت داسې تعریف کړی: (چې یو شخص د خپلی لور اولاد، یا د زوی اولاد ته په څه مال سره وصیت وکړی) (۱۲)

او بعضو نورو داسې تعریف کړی: (د هغې لمسیانو لپاره په مال سره وصیت دئ، چې د دوی پلار یا مور د نیکه او یا نیا په ژوند کی وفات شوی وي، او د دوی د نیکه یا نیا له وفات وروسته له خپل نیکه او نیا څخه له میراث څخه د محجوب کیدو له وجې میراث نه وړي. (۱۳)

اوځینونورو بیا داسی تعریف کړی (د هغی چا د اولادی لپاره چی د مورث په ژوند کې وفات شوی وي له ترکې څخه د یوی ټاکلی برخې په خاصو شرائطو سره تملیکول دي)(۱٤)

وصیت باید اختیاري وي، یو شخص کولای شي په خپله اراده او خوښه خپلو خپلوانو او یا پردیو ته د خپل ژوند په آخری شیبو کې په یو اندازه مال سره وصیت وکړي، او که وصیت یې ونه کړ کوم لزوم وربان‌دی نشته، مگر کله کله وصیت هغه وخت وربانديې واجب کیږي چی د الله تعالی حق وربانديې پاتې وي: لکه حج یا زکات، یا کفارات، او یا د بنده حق وربانديې پاتي وي، لکه دین، یا امانت، په دې صورت کې وصیت وربانديې واجب دئ، هغه کسان چې حجیا زکات او یا کفاره وربانديې لازم شوي وي او ادا کړي یې نوي، اویا د چا وربانديې قرض وي، او یا د چا ورسره امانت وي، ادا کړی یې نه وي، په دې شخص واجبه ده چې په دی هکله ورثی ته وصیت وکړي چې دا حقوق د ده له مرگهوروسته ورثه د ده له ترکې څخه ادا کړي، او دا وصیت وربانديې واجب دئ، او دې کې اختلاف نشته، مگر د علماوو ترمنځ د وصیت واجبه د اختلاف ځای هغه واجبه وصیت دئ چې د افغانستان مدني قانون په ۲۱۸۲-۲۱۸۳-مادو کې او د مصر د وصیت قانون په ۷۱-۷٦ د ۱۹۴۶ کال قانون د یو تعداد خاصو اقاربو لپاره په خاصو شرائطو او ټاکلي اندازې سره وصیت واجب گرځولی دئ، قانون د هغه شخص اولادی ته چې د خپل پلار یا مور په ژوند کې وفات شوي، د دې اولادې پر نیکه او نیا واجب گرځولي چې خپلو یتیمو لمسیانو ته په یو اندازه مال وصیت وکړي، که ده په خپل اختیارسره دا وصیت وکړ هغه نافذ او قابل اجراء دئ او که وصیت یې نوي کړی، د قانون په اساس په واجبی ډول دا مال یتیمانو ته ورکول کیږي (۱۵)

ددی معلوماتو پر اساس ویلای شو چې وصیت په دوه ډوله دیئ:

لمړی: اختیاری وصیت

دوهم: واجبه وصیت

لکه مخکې چې مو یادونه وکړه، وصیت باید اختیاری وي، موصی (وصیت کوونکی) کولای شي په خپله رضا او رغبت او اراده، کله چې وغواړی خپلو خپلوانو او یا بیگانه فقراوو ته په څه اندازه مال سره وصیت وکړي او وصیت وربان‌دی واجب نه دئ، لکه څنگه چې رسول صلی الله علیه وسلم فرمایلي ((إن الله تصق علیکم بثلث اموالکم زیاده في اعمالکم فضعوها حیث شئتم او حیث احببتم) (۱٦)

الله تعالی پر تاسې باندې ستاسې د اموالو او ملکیتونو د دریمې برخې پیرزوینه کړی (تاسې کولای شی د خپل مال پر دریمې برخې وصیت وکړئ) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړی او یا چاته مو چې خوښه وي وصیت و کړی)

مگر د علماوو ترمنځ د واجبه وصیت په رابطه اختلاف موجود دئ.

جمهورو علماوو واجبه وصیت ته جواز نه دی ورکړی او منسوخ یې بولي، یو تعداد نورو علماوو لکه سعید بن مسیب، حسن بصری، طاووس، امام احمد، داود ظاهری، طبری، اسحق بن راهویه، ابن حزم ظاهری په واجبه وصیت باندی قائل دي، دوی وایي: کله چی له یو چا څخه مال په میراث پاتي شي په هغه باندی واجبه ده چې خپلو هغه اقرباوو ته چی د حجب یا حرمان له کبله میراث نشي اخیستی، په یو اندازه مال هغوی ته وصیت وکړي، او که وصیت و نه کړي په ورثه وو باندې واجبه ده چې له متروکه مال څخه یو مقدار مال هغوی ته ورکړي(۱۷)

د افغانستان مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون هم په واجبه وصیت باندی قائل دي او په خپلو قوانینو کې یې ځای ورکړی.

غواړم د واجبه وصیت د ثبوت په رابطه د هغه علماوو دلائل ذکر کړم چی واجبه وصیت ته یې جواز ورکړی، او همدارنگه د جمهورو علماوو دلائل -چې واجبه وصیت ثابت نه بولي- ذکر کړم، او همدارنگه د مدني قوانینو مواد په دی رابطه په تفصیل سره ذکر کړم.

د واجبه وصیت په هکله د علماوو اقوال:

په عامه توگه د واجبه وصیت په هکله دوه نظره موجود دي.

1. د جمهورو علماوؤ نظر
2. د ابن حزم ظاهری او یو شمیر تابعینو او مفسرینو نظر.

لومړی جهمور علما (حنفی، مالکی او شافعی او بعضی نور علماء) وایي: کله چې یو مسلمان وفات کیږي په ده باندې خپلوانو او نزدی اقاربو ته په یو مقدار مال سره وصیت کول واجب نه دي، بلکه وصیت کول سنت یا مستحب کاردئ، که چیري یې خپلو اقرباوته د خپل مال په دریمه برخه وصیت وکړ، دا ښه کار دئ، او په دې وصیت سره اجر او ثواب ورکول کیږي، خوکه وصیت یې ورته ونه کړ، گناه گار نه گڼل کیږي، وصیت ورباندی واجب نه دئ دوی وایي : کوم وصیت چې د اسلام لومړنیو ورځو کې د دې مبارک آیت په اساس خپل اقاربو ته واجب شوی وه، چې الله تعالی فرمایی (**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ**)

د دې وصیت وجوب د میراث د آیتونو او احکامو په نازلیدو سره منسوخ شو، ځکه د اسلام په لمړنیو ورځو کې د میراث احکام نه وو نازل شوي، کله به چې څوک وفات کیدل، د خپل مال او ثروت په باره کې په یې خپل مور، پلار او یا نورو خپلوانو ته د پورتنی آیت په اساس په یو مقدار مال سره وصیت کولو، ترڅو د ده له وفات وروسته د ده مال بې سرنوشته پاتې نشي، خو کله چې د میراث احکام نازل شول، او په میراث کې د هر حقدار حق معلوم شو، د وصیت د وجوب حکم منسوخ شو (۱۸)

له دی کبله رسول صلی الله علیه وسلم فرمایی (إن الله قد اعطی کل ذی حق حقه فلا وصیه لوارث) (۱۹)

(د میراث د احکامو په نازل کیدو سره، الله تعالی د هر حقدار وارث حق معلوم کړ، وروسته له دی وارث ته وصیت نشته)

همدارنگه رسول صلی الله علیه وسلم فرمایلی : (إن الله تصدق علیکم بثلث اموالکم زیاده في اعمالکم فضعوها حیث شئتم او حیث احببتم) (۲۰)

الله تعالی پر تاسې باندې ستاسې د اموالو او ملکیتونو د دریمې برخې پیرزوینه کړی (تاسې کولای شی د خپل مال پر دریمې برخې وصیت وکړی) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړی او یا چا ته چې مو خوښه وی وصیت وکړی)

امام شمس الائمه سرخسی په خپل کتاب مبسوط کی ویلی: (اعلم بأن الوصیة عقد مندوب الیه مرغوب لیس بفرض ولا واجب عند جمهور العلماء) پوه شه چې وصیت کول مستحب او تشویقي عقد او تړون دئ، د جمهورو علماوو په نظر سره فرض او واجب نه دئ.

او بیا وایی: زمونږ دلیل پدی رابطه چې وصیت کول (اقاربو ته) جائز او روا کار دئ او وصیت کول پر موږ واجب نه دي، درسول الله صلی الله علیه وسلم دا حدیث په څرگند ډول دلالت کوي چی وصیت کول فرض او واجب نه دي بلکه د نفلي عباداتو په شان مستحب او جائز کار دئ.

بل دا چه له مرگ وروسته یو چاته د مال صدقه کول او پیرزوینه، د ژوندون حالت کې یو چاته د مال صدقه کولو باندی قیاس کیږي، په دې کې شک نشته چې د ژوند په حالت کې یو چاته مال صدقه کول فرض او واجب نه دي بلکه مستحب کار دئ، له مرگ نه ورسته هم یو چاته د وصیت په طریقه د مال صدقه کول هم فرض او واجب نه دي بلکه مستحب او د ثواب کار دئ.

اما کوم آیت چې د وصیت په رابطه قران کریم کی راغلی :(**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ، حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ**) په دې آیت سره اگر که بعضې علماوو دوصیت د وجوب لپاره استدلال کړی، خو امام سرخسی رحمه الله وايي: اکثرو د تفسير علماوو په دی اتفاق کړی چې د اسلام په لومړنیو شیبوکې کله چی د میراث آیتونه نوو نازل شوي وصیت کولواجب وه، خو کله چې د میراث آیتونه نازل شول د دې آیت حکم منسوخ شو.(۲۱)

امام قراقی په خپل کتاب الذخیره کې د وصیت د وجوب او عدم وجوب په رابطه دعلماوو نظریات او دلائل ذکر کړي دي، او دايي ویلي دي چې دامام مالک او جمهورو علماوو نظر دادئ چې وصیت کول واجب نه دي، بلکه خپلوانو ته په مال سره وصیت، د وصیت د شرائطو مطابق مستحب کار دئ. او د وصیت وجوب چی د اسلام په لومړیو شیبو کې د دې مبارک آیت سره (**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ**) ثابت وه، هغه وجوب د میراث د آیتونه به نازلیدو سره نسخ شو.

او یا دا ایت د رسول صلی الله علیه وسلم په دی حدیث سره نسخ شوی چی فرمایی (ان الله قد اعطی کل ذی حق حقه فلا وصیه لوارث) (۲۲)

امام خطیب شربینی چې د امام شافعی مذهب نوموتی عالم دئ په خپل کتاب مغنی المحتاج کې د وصیت د حکم په باب داسې لیکي: (و كانت اول الاسلام واجبه بكل مال للوالدين والاقربين بقوله تعالى (**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ**) الايه ثم نسخ وجوبها بايه المواريث وبقى استحبابها فى الثلث فاقل لغير الوارث)

د اسلام په لومړنیو شیبوکې مور او پلار او اقاربو ته په مال سره وصیت کول د الله تعالی د دې قول په بنا چې فرمايي (**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ**) واجب وه، بیا د میراثد ایتونو په نازلیدو سره د وصیت وجوب منسوخ شو، اود ترکی په دریمه او یا دریمی نه په کمه برخه کې غیر وارثو اقرباوو ته وصیت کولو حکم مستحب پاتې شو.(۲۳)

ابن قدامه المقدسی چی د حنبلی مذهب مشهور عالم دی، په خپل کتاب المغنی کې د وصیت د حکم په رابطه داسې لیکلي:(و لاتجب الوصیه الا علی من علیه دین، او عنده ود یعه، او علیه واجب یوصی بالخروج منه، فان الله تعالی فرض اداء الامانات، و طریقه فی هذا الباب الوصیه فتکون مفروضه علیه، فاما الوصیه بجزء من ماله، فلیست بواجبه علی احد، فی قول الجمهور، و بذلک قال الشعبی، والنخعی، و الثوری، و مالک، والشافعی واصحاب الرأی وغیرهم، و قال ابن عبدالبر: اجمعوا علی أن الوصیه غیر واجبه الا علی من علیه حقوق بغیر بینه و امانه بغیرشهادهالا طائفه شذت فاوجبها)

(وصیت واجب نه دئ مګر په هغه چا وصیت کول واجب دي چې په هغه باندې دین وی او یا له هغه سره د چا امانت وي او یا په هغه باندې کوم واجبي حق وي، د دې حق د ادا کول لپاره باید یو چا ته وصیت وکړی ځکه چې الله تعالی د امانتونو ادا ا کول او سپارل فرض ګرځولی، او د امانت ادا کولو لاره وصیت کول دي، نو ځکه وصیت کول وربانديې فرض دي، اما د مال په یوه برخه (خپلوانو یا فقرا وو ته) وصیت کول د جمهورو علماوو په نظر سره واجب نه دي، او دا د امام شعبی نخعی، ثوری، مالک، شافعی، اصحاب الرای(احنافو) او نور علما وو نظر دئ.

ابن عبد البر ویلی: علماوو په دې سره اجماع کړی چې وصیت واجب نه دئ، مګر وصیت کول په هغه چا باندی واجب دئ چې په هغه باندې د خلکو حقوق وي او شاهد وجود و نه لري، او یا د چا امانت ورسره موجود وی او شاهدان وربانديې نوي موجود (نو په داسې شخص باندې وصیت کول واجب دي، ځکه که وصیت و نه کړي کیدی شي د خلکو حقوق ضایع شي)(۲٤)

دوهم قول: چې د اهل ظاهرو او یو تعداد فقهاوؤ او مفسرینو نظر دی: لکه سعید بن مسیب، حسن بصری، طاووس، داود ظاهری، ابن حزم ظاهری، امام طبری، اسحاق بن راهویه، اوداودظاهری.

دوی وايي: کله چې یو مسلمان وفات کیږي، په هغې باندې واجبه ده چې خپلو هغو اقرباوو او خپلوانو ته چې وارثان نه دي او له متوفی مال په میراث نه اخلي، په یو مقدار مال سره وصیت وکړي، او که وصیت و نه کړي گنهگار، او د واجبو ترک کوونکی ګڼل کیږي، او په ورثه او یا وصی باندی لازمه ده چې دې اقرباوو ته -چی وارثان نه دي د مړي له ترکې څخه یو مقدار مال ورکړي.(۲۵)

ابن حزم ظاهری وايي: (په هر مسلمان باندې دا فرض ده، چې خپلو هغو اقرباوو او خپلوانو ته چې له ده څخه میراث نه اخلي- په یو مقدار مال سره وصیت وکړي- که میراث نه اخیستل یې د غلامی، یا کفر له خاطره وي. او یا چا له میراث څخه محجوب کړي وي، او یا وارث نه وي- نو دوی ته دې په یو اندازه مال سره- چی زړه یې غواړی - وصیت وکړي او په دې کې ټاکلی اندازه نشته، او که دا کار ونه کړي. څه مقدار مال له ترکی څخه باید دي خپلوانو ته ورکړل شي، او خامخا یی باید ورثه او یا وصی - کومه اندازه مال چی مناسب ګڼی- باید دې اقاربو ته ورکړي.(۲٦)

د دوهم قول دلائل:

۱-د الله تعالی دا قول چی فرمایی (**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ**) دوی وایي: چې په دې مبارک آیت کې (کتب) د (فرض) یعنی د فرض کړي شوي په معنی ده، یعنی د مرګ په وخت کی په تاسې باندې وصیت کول، مور او پلار او اقاربو ته فرض دي، بل دا چی د دې وصیت په دې آیت کې، په مصدر (حقا) سره تاکید شوی، دا هم د وصیت پر وجوب باندی دلالت کوي.

بل دا چې په دې آیت کې راغلي (علی المتقین) یعنی دا وصیت په متقیانو او له الله نه ویریدونکو کسانو باندې واجب دئ، دا په دې دلالت کوي چې وصیت کول د تقوی له لوازمو څخه دئ، او د تقوی مخالفت حرام دئ، نو په دی اساس وصیت کول واجب دي. (۲۷)

۲-په دی آیت سره استدلال کوي(**وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا**)

په دی آیت گی له (الوالقربی) نه هغه خپلوان مراد دی چی وارثان نه وی، او د الله تعالی دا قول (**وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا**) یعنی د میراث د تقسیم شوي مال نه څه ورکړی (**وارْزُقُو**) د امر کلمه ده، او امر پر وجوبدلالت کوي، نو د آیت معنی دا ده، هغه خپلوان چی ستاسی نه میراث نه وړي په یو مقدار مال هغوی ته وصیت وکړی. (۲۸)

۳- د رسول صلی الله علیه وسلم حدیث چی له عبدالله بن عمر نه روایت دی (أن رسول الله صلي الله عليه وسلم قال :ما حق امرئ مسلم له شيء يوصي فيه، يبيت ليلتين الا و وصيته مكتوبة عنده)(۲۹)

د رسول صلی الله دا قول (ماحق امرئ مسلم) یعنی د مسلمان لپاره نه ښایي کله چې د وصیت لپاره مال و لري، چې دوه شپی هم ورباند تیرېږي مگر دا چې خپل لیکلی وصیتورسره وي نو د حدیث دا کلمه (ماحق امرئ مسلم) په ظاهر سره د وصیت پر وجوب باندې دلالت کوي، نو په دې اساس دا حدیث په قرآن کریم کې هغه واجبه وصیت چې غیر وارثو اقرباوؤ لپاره راغلی- تأیید وي (۳۰)

جهمور علما وایی: په هغه آیتونو سره چې د دوهم قول علماوو د وصیت د وجوب لپاره استدلال کړی دا استدلال یې درست نه دئ؛ ځکه د دې دواړو آیتونو حکم د میراث د آیتونو په نازلیدو سره منسوخ شوی، د اسلام په ابتداء کښې چې کله د میراث احکام نوو نازل شوي، مور او پلار او اقاربو ته د متروکه مال په باب د ذکر شوو آیتونو په اساس وصیت واجب وه، خو کله چې د میراث آیتونه نازل شول، رسول صلی الله علیه وسلم وفرمایل (إن الله قد اعطى كل ذى حق حقه فلا وصيه للوارث)(۳۱)

هغه واجب وصیت د مور او پلار او نور وارثو اقرباوو په هکله منسوخ شو، او د غیر وارثو اقرباواونورو کسانوته وصیت کول مستحب و گرځول شو، د وصیت د استحباب دلیل د رسول صلی الله علیه وسلم دا حدیث دی--چی فرمایی : (إن الله تصدق عليكم بثلث اموالكم زياده في اعمالكم فضعوها حيث شئتم او حيث احببتم) (۳۲)

الله تعالی پر تاسې باندې ستاسې د اموالو او ملکیتونو د دریمې برخې پیرزوینه کړی (تاسې کولای شی د خپل مال پر دریمې برخې وصیت وکړی) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړی او یا چاته چې مو خوښه وي وصیت وکړی) – د دی حدیث په بنا که څوک وغواړي د مرگ په وخت کی خپلو خپلوانو او یا نور وکسانو ته وصیت کولای شي، او که خوښه یې نوي، وصیت کولورباندې واجب نه دي، او په نه وصیت کولو کنهگار نه بلل کیږي (۳۳)

او جهمور علما د عبدالله بن عمر د حدیث په رابطه وايي: چې دا حدیث د هغه چا په رابطه د وصیت وجوب بیانوي. چې د هغې پر ذمه باندې د خلکو حقوق وي، که چیري د دې حقوقو په رابطه وصیت و نه کړي، د دې احتمال شته چې هغه حقوق ضایع او تلف شي، مثلا د ده سره د چا مال امانت وي، او یا د چا ورباندې قرض وي او ورثی ته معلومات نه وي او په دې رابطه سندهمموجود نه وي، نو د عبدالله ابن عمرد حدیث په بنا د نومړیو حقوقو په رابطه باید وصیت وکړي ځکه مرگ ناڅاپی راځي، وخت یې هم معلوم نه دئ، کیدای شي ناڅاپي مرگ یې د وصیت مانع وگرځي، نو پکارده چې مخکې له مخکې د دې حقوقو په رابطه خپلې ورثی ته وصیت وکړي (۳٤)

راجح قول:

دواجبه وصیت په رابطه دجمهورو علماوو نظر راجح دئ، یعنی دمیراث دآیتونو په نازلیدلو سره واجبه وصیت منسوخ شو، خپلو خپلوانو ته په مال سره وصیت کول مستحب کار دی، پدی رابطه کوم دلایل چې د جمهورو علماوو د نظر د تأیید لپاره، ذکر شوي، قوی بلل کیږي، د یادونې وړ ده، که چیری په هر مسلمان د مرگ په وخت کې وصیت کول واجب وی، اسلامی امت به په وصیت کولو سره د نورو فرایضو او واجباتو په شان لکه لمونځ، روژه، زکات او حج، التزام ښودلی وه، پداسی حال کې چې رسول صلی الله علیه وسلم وفات شو او په مال سره یې وصیت ندی کړی، خلفاء راشیدین وفات شول هیڅ یوه په مال سره وصیت ندی کړی، له هغوی نه ورسته صحابه کرامو او نور اسلامی امت څخه داسی څه ندی رانقل شوی چی حتما به هر یوه دمرگ په وخت په مال سره وصیت کوي، دا ټول پدی دلالت کوی چی وصیت کول واجب ندي.

په قانون کې واجبه وصیت

د افغانستان مدنی قانون د اجتماعی مصالحو په نظر کې نیولو سره، او د ورثه او اقاربو تر منځ په میراث کې د عدالت او توازن تأمینولو په اساس، د متوفی هغه لمسیانو ته چېد دوی پلار د نیکه یا نیا په ژوند کې وفات شوي وي، او د میراث د قواعدو په اساس دوی د میراث مستحق نه ګرځي، د ابن حزم او هغه علماؤ او مفسرینو د نظر په اساس، چې غیر وارثو اقاربوته وصیت واجب بولی، قانون د خاصو شرائطو په نظرنیولو سره، دوی ته وصیت واجب بللی.

د افغانستان مدنی قانون په (۲۱۸۲) ماده کی د واجبه وصیت په رابطه داسې حکم کوی (که مړي د خپلې فرعې هغې ولد ته چې د هغې په ژوند کې حقیقتا مړ شوی یا ورسره یوځای، که څه هم حکما وي- مړ شوی وي، د هغې مثل په اندازي چې که چیرته د هغه د مړینی په وخت کښې ژوندی وي نو د هغه په ترکې کښې دا ولدد میراث مستحق کیده، نو د فرعی د پاره په ترکې کښې د دې حصی په اندازې د دریمي برخې په حدودو کې وصیت واجبیږي، دا په دی شرط چې میراث وړونکی نه وي او په دی شرط چی مړی ورته بی له عوضه د بل تصرف دلاری دومره شی نه وي ورکړي چې دهغه د پاره واجبیږي، که یی د واجبې اندازې څخه کم شی ورکړي وو، نو دومره اندازه وصیت ورته لازمیږی چې هغه پوره کړي (۳۵)

(۲۱۸۳) ماده وایی (د دی قانون د (۲۱۸۲) مادې درج شوی وصیت د لومړی طبقې د اصلی لورګانو او اولادونو ته، او اصلی زامنو اولادونو د پاره چی د ملا څخه وی- دئ، که څه هم درجې یې ټیټې شي، خو په دی ترتیب چی هر اصل خپله فرعه حجبه وي، نه د بل فرعه. او د هر اصل حصه د هغې په فرعی باندی. لکه د میراث د ویش په شان ویشلهکیږي، که څه هم درجی یې ټیټې شې. او دا ترتیب داسې حکم لري چې هغه یا اصول چې د هغوی په وسیلې فرعې مړي ته منسوبیږي د هغه د مړینی وروسته مړه شوي وي او د هغوی مړینی د طبقو د ترتیب په شان مرتب صورت موندلی وي (۳٦)

د مصر د وصیت قانون په (۷٦) ماده ۷۱ شمیره د ۱۹٤٦ میلادی کال داسی حکم کوی (کله چې متوفی د خپل هغه اولاد فرعې (زوی یا لور ته) چې د ده په ژوند کی وفات شوي وي او یا له ده سره یو ځای په یوه حادثه کې وفات شوي وي، اګر که حکما وفات شوي وي (قاضی یې په مرګ سره حکم کړی وي/ لکه مفقود) په هغه اندازه مال سره چی اولاد یې په میراث سره په ترکه کې مستحق کیږی- او یا یې د وفات په وخت ژوندی وي- وصیت نوي کړی، د دې ولد فرعې (زوی یا لور ته) په همدی مقدار برخې سره چې د ترکې دریمې برخې زیات نوی، وصیت واجب دی.)(۳۷)

د افغانستان د مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون له ذکر شویو مادو څخه په څرګنده معلومیږي چې د متوفی هغه لمسیانو ته چې د هغوی پلارد هغوی د نیکه په ژوند کی وفات شوی وي ود یو لړ شرائطو په نظر نیولو سره وصیت واجب بللی- یعنی نیکه که خپلو دغه لمسیانو ته په یو مقدار مال هم وصیت نوی کړی د قانون په حکم سره هغوی ته د متوفی له ترکی څخه هغه مقدار مال ورکول کیږي کوم چی پلار یې د حیات په صورت کی د میراث مستحق ګرځیده په دې شرط چې د ترکې له دریمې برخې زیات نشي.

دا چې د افغانستان مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون واجبه وصیت حکم د مړی تر لمسیانو پوری منحصر بللی، او نورو خپلوانو ته یې ندی غزولی، د دې وجه دا ده: چې له یوی خوا نه لمسیان له مړي سره ډیر نږدې قرابت لري، او له بلې خوا لمسیان یتیمان دي او یتیمان د ژوند یو په پړتله- چې د دوی ترونه بلل کیږي - مال ته ډیر ضرورت لري، او بل دا چې دا به عدالت نه وي چې د یتیمانو ترونه له متوفی مال په میراث یوسي او یتیمانو تهله یوی خوا یتیم توب درد رسیدلی، او بلی خوا له میراث نه هم محروم شی، او بل دا چې: وصیت که واجب هم نه وي بلکه اختیاری وي، اولوالامر کولای شي چی د مصلحت او ضرورت په اساس یو جائز او مباح کار واجب وګرځوی قانون هم د یتیمانو د مصلحت او ضرورت په اساس د دوی په حق کیې وصیت واجب ګرځولی یعنی که متوفی په خپل ژوند کې یتیمانو ته په مال سره وصیت هم نه وي کړی د قانون د حکم په اساس د ترکی نه په هغه اندازه مال د واجبه وصیت پر اساس ورکړل شي په کومه اندازه یې چې پلار د ژوندی توب په صورت کی د مال مستحق ګرځیده.

د افغانستان د مدنی قانون او ابن حزم ظاهری د مذهب ترمنځ د واجبه وصیت په رابطه توپیرونه:

د افغانستان مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون اګر که د ابن حزم ظاهری د مذهب او یو تعداد تابعینو او فقهاوو او مفسرینو د پیروی او متابعت په اساس واجبه وصیت ته جواز ورکړی، خو بیا هم د مدني قانون او ابن حزم ظاهری د مذهب ترمنځ یو لړ توپیرونه موجود دي:

۱-مدنی قانون واجبه وصیت تنها هغه لمسیانو ته - چې د هغوی پلار د دوی د نیکه په ژوند کی وفات شوی وي او دوی د میراث مستحق نه وي- لازم ګرځولی او د متوفی نورو اقاربو ته چې وارثان نوی وصیت واجب او لازم نه بولي، په داسې حال کې چې امام ابن حزم ظاهری د متوفی ټولو هغو اقاربو ته چې وارثان نوی وصیت واجب بللی، که لمسیان وي، یا نیکه او نیا وي، او یا وریرونه او نور خپلوان وي، په دی شرط چې وارثان نه وی. او دا وصیت تر بعضې اقاربو پورې منحصر کولای شي.

ابن حزم رحمه الله وایي (پر هر مسلمان باندی فرض ده چې خپلو هغه اقاربو ته چې له ده څخه، د غلامۍ له وجې یا د کفر له وجې، یا د حجب په خاطر، یا د کوم بل سبب په اساس میراث نه وړي په یو مقدار مال سره چې زړه یې وغواړي وصیت وکړي او په دې کې ټاکلی اندازه نشته، او که وصیت یې ورته نوي کړی، خامخا د دې خپلوانو ته، د ده ورثه او یا وصی یو مقدار مال ورکړی.(۳۸)

۲- مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون واجبه وصیت د ترکې تر دریمې برخې پورې منحصر کړی او واجبه وصیت باید د ترکی له دریمی برخې زیات نشي او که له دریمې برخې په زیات مال سره وصیت هم شوی وي د اجراء وړ ندی، امام ابن حزم ظاهری د واجبه وصیت لپاره ټاکلی اندازه نه ده تعیین کړې بلکه په کومه اندازه چې د وصیت کوونکی زړه وغواړي وصیت کولای شي او په دې کی ټاکلی اندازه نشته.

۳- مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون، د متوفی د لورګانو تنها لومړنی طبقې اولاد ته وصیت واجب بللی لکه د لور زوی یا د لور لور او نورو کښته طبقو ته یې واجب ندی بللی.

او که وصیت د زامنو اولادی ته وي، وصیت واجبه د زامنو اولادی ټولو طبقو ته کیدای شي لکه د زوی زوی، یا د زوی زوی زوی، یا د زوی لور یا د زوی د زوی لور او داسی نور.

د واجبه وصیت د استحقاق شرطونه

1. لمسیان د میراث مستحق نه وی: د متوفی هغه لمسیان چې وصیت ورته واجب دئ دا په دی شرط جې د میراث د قواعدو په اساس با لفعل د میراث مستحق نه وي، او که چیرې د میراث مستحق وي - اگرکه کم شی وی – بیا وصیت ورته واجب نه دئ، بلکهدهغې برخی مستحق دئ کوم چې د میراث د قواعدو په اساس یې مستحق ګرځي، لکه څنګه چې په (۲۱۸۲) ماده کې په دې تصریح شوی.

د مثال په ډول که یو شخص وفات شی او له ده څخه مور، دوه لورګانی، او یوه د زوی لور او یو د زوی زوی چی د دوی دواړو پلار د نیکه په ژوند کی وفات شوی وي،پاتې شي، پدی صورت دوی وارثان پاتې دي، په دې صورت کې د زوی لور او زوی ته وصیت واجب نه دئ ؛ ځکه دوی له ترکی څخه د عصوبت په اساس د شپږمی برخی میراث مستحق ګرځیي، اما په پورتنی مثال کې که د متوفی د زوی زوی موجود نه وی، د زوی لور د متوفی له ترکی څخه د میراث په اساس د څه شي مستحق نه ګرځي، په دی حالت کې وصیت ورته واجب دئ، کولای شي جې د واجبه وصیت پر اساس د نیکه له ترکی څخه هغه مقدار مال مستحق شی، که چیری پلار یی ژوندی وی دهغی مال مستحق ګرځیده.

2. متوفی (نیکه یا نیا) خپلو هغه لمسیانو ته چی پلاریی د ده په ژوند وفات شوی وي، بی له عوضه له بلې لارې، لکه هبه، وقف – هغه مقدار مال چی د واجبه وصیت سره مساوي وي – نه وي ورکړی، او که نیکه دې لمسیانو ته بې له عوضه دومره مال چې د واجبه وصیت له مقدار سره مساوي وي – په خپل ژوند کې ورکړی وي، بیا وصیت ورته واجب نه دئ او که د واجبه وصیت نه یې په کم مقدار سره مال ورکړی وي، په هغه اندازه چې د دوی حصه تکمیل شي، له ترکی څخه د واجبه وصیت په اساس ورته اجرا کیږی.

د واجبه وصیت مقدار او اندازه

مدنی قانون په خپله (۲۱۸۲) ماده کې د متوفی د هغه لمسیانو لپاره چې د هغوی پلار د نیکه په ژوند کې وفات شوی وي په هغه اندازه او مقدار سره - کوم چې د دوی پلار د حیات او ژوند په صورت کې د میراث مستحق ګرځیده - وصیت واجب بللی، په دی شرط چی دا مقدار د ترکی له دریمی برخې زیات نوی، او که چیری یې د میراث برخه د ترکی له دریمی برخی زیاتیده بیا وصیت په دریمه برخه سره واجب دئ ؛ ځکه دوی چې د دې برخی مستحق ګرځي د میراث په اساس د دی برخې مستحق نه ګرځي؛ ځکه دوی له میراث څخه محجوب دي، بلکه د واجبه وصیت په اساس د دې برخې مستحق ګرځي.

په خلاصه ډول سره ویلای شو که چیرې د هغې لمسیانو د پلارد میراث برخه (چی دنیکه په ژوند کې وفات شوی) د ترکی له دریمی برخی لږه وه، دوی د همدی میراث د واجبه وصیت په اساس مستحق ګرځي، او که د میراث برخه یی د ترکی له دریمې برخې سره مساوي یا زیاته وه په دی صورت کی تنها د ترکی دریمه برخه مستحق دي، د زیات مال مستحق نه دي، د یادونی وړ ده چې ابن حزم ظاهری د واجبه وصیت لپاره معینه اندازه نه ده ټاکلی بلکه په کوم مقدار سره چې وصیت کوونکی غوښتی وي، وصیت کول وربانِدی واجب دي.

دځیړنې پایلې

1. د جمهوروعلماوو نظر دا دئ: وصیت په اسلامی فقه کې اختیاري اومستحب کار دئ، که چیرې یوشخص د ژوند په اخري شیبوکې د خپل مال په دریمه برخه - خپلوهغواقاربوته چې له میراث نه محجوب او یامحروم وي، اویا د میراث مستحق نوي - وصیت وکړي د اجر اوثواب کاردئ، وربانِدې واجب اولازم نه دئ.

2. اهل ظاهر او رین اوفقها په دې نظردي، کله چې یو شخص وفات کیږی اوله هغې نه مال په میراث پاتي شي، په هغه باندې واجبه ده چې خپلو هغو اقاربو ته چې د میراث مستحق نه دي – په یواندازه مال سره وصیت وکړي، اوکه وصیت یې و نه کړ، په ورثه یا وصی باندی لازمه دهچې د مړي غیر وارثو اقاربو ته څه مقدارمال د مړي له ترکې څخه ورکړي.

3. د افغانستان مدني قانون او د مصر د وصيت قانون يوازې د مړي د زوی له طرفه لمسيانوته، او د لور له طرفه لومړی طبقې لمسيانوته چې د دوی پلار د نيکه په ژوند کې وفات شوی وياو د ميراث مستحق نه وي، د مصلحت او ضرورت په بنا په ځانګړو شرايطوسره وصيت واجب بللی، اوکه نيکه د دوی په هکله وصيت نوې کړی، د قانون د حکم پر اساس دوی ته له ترکې څخه په هغه اندازه مال ورکول کيږی کوم مال چې پلار يې د ژوند په صورت کې د ميراث مستحق ګرځيده، په دې شرط چې د ترکې له دريمې برخې زيات نشي.

وړانديزونه:

په اسلامی ټولنه کې ډېر ځله داسې واقع شوي او واقع کيږی، چې د پلار په ژوندانه کې يو زوی وفات کيږي اولاد يې يتيمان پاتې کيږي، د اجتماعی عدالت د تأمين په خاطر، او د يتيمانو د بی وزلی په منظور، او دا چې دوی د ميراث د قواعدو په اساس د ميراث مستحق ندی، زه دا پيشنهاد کوم.

1. چې د علماوو او مساجدو د امامانو له خوا عامه پوهاوی زيات شي، چې کله د پلار په ژوندکې يو زوی وفات کيږي، نيکه مخکی له مخکی خپلو لمسيانو ته به يو مقدار مال وصيت وکړي.

2. د علمی تحقيقاتو او رسنيو له خوا دا څيړنی همګانی شي تر څو خلک د واجبه وصيت په رابطه پوره پوهاوی حاصل کړي.

ماخذونه

1. احکام ميراث ازنګاه فقه وقانون پوهاند عبدالعزيز، انتشارات سعيد ص ۴۸

2. فقه السنه،السيدالسابق،ج:۳، ص:۲۸۷.دچاپ ځای:دارالفتح للاعلام العربی، د نشرکال:۱۴۲۰ هق ۱۹۹۹م، ۲۱چاپ. مخکی مرجع.

3. صحيح البخاری:دحديث شميره (۳۷۱۸) .صحيح مسلم:دحديث شميره (۱٦۱۷)

4. صحيح البخاری :دحديث شميره (٦۷۳۳) .صحيح مسلم:دحديث شميره (۱٦۲۸).بيهقی:۲٦۹/٦

5. مسند احمد: ۴۴۱/٦. بيهقی: ۲٦۹/٦.

6. بدائع الصنائع،کاسانی، ج:۴، ص:۴۲۳، دچاپ ځای:داراحياء التراث العربی، دريم چاپ،بيروت،لبنان، ۱۴۲۱هق، ۲۰۰۰م. حديث مخکی تخريج شوی.

7. فقه السنه،السيدالسابق،ج:۳، ص:۲۸٤.دچاپ ځای:دارالفتح للاعلام العربی، د نشرکال:۱۴۲۰ هق ۱۹۹۹م، ۲۱چاپ

8. د ابوداود سنن، دحديث شماره:(۲۸۷۰) . دترمذی سسنن، دحديث شماره:(۲۱۲۱) (۱۱)مخکی تخريج شوی.

9. شرح قانون الوصيه الجديد المصري الصادربه القانون رقم ۷۱لسنه ۱۹۴٦،تاليف سيدعبدالله حسين.

10. احکام المواريث فی الشريعه الاسلاميه،تاليف دکتورعمرعبدالله،ص :۳۳۱،دارالمعارف،څلورم چاپ،ط۱۹٦٦

11. دا د اردنی باحث سليمان اشقر تعريف دی،رآفت محمود عبدالرحمن نقل کړی،ص:۸، دبحث عنوان دی:الوصيه الواجبه

12. احکام المواريث فی الشريعه الاسلاميه، تاليف دکتورعيسوی احمدعيسوی،ص:۲٦۳،په مصرکی د دارالتاليف مطبعه،شپږم چاپ،۱۹٦٦ دعدليی وزارت، رسمی جريده، دريم ټوک، ص ۷۰۴.

13. محلی،دابن حزم تاليف، ۳۴۹/۸،جامع البيان فی تاويل القران، دمحمدبن جريرطبری تاليف،۳۸۵/۳

14. الفصول فی الاصول،دابوبکرجصاص حنفی تاليف، ۲۷۷/۲.فتح القدير،دکمال ابن همام تاليف، ۴۱۴/۱۰

15. الموافقات، دشاطبی تاليف .۴۸/۵ .روضه الناظر،دابن قدامه تاليف.۲۳۲/۱

16. مبسوط دسرخسی تاليف، ۱۴۲/۲۷،دارالمعرفه، بيروت .الذخيره،دقرافی تاليف :۱/۷،دارالمغرب الاسلامی،بيروط.مغنی المحتاج، دخطيب شربينی تاليف :٦٦/۴ دارالکتب العلميه، لمړی چاپ.المغنی، دابن قدامه تاليف، ۱۳۷/٦.احکام القران، دجصاص تاليف،۹۰/۲

17. مبسوط دسرخسی تاليف، ۱۴۲/۲۷،دارالمعرفه، بيروت .

18. الذخيره،دقرافی تاليف :۱/۷،دارالمغرب الاسلامی،بيروط

19. مغنی المحتاج، دخطیب شربینی تالیف :٦٦/۴ دارالکتب العلمیه، لمړی چاپ.

20. المغنی، دابن قدامه تالیف، ١٣٧/٦.

21. المحلی بالاثار،دابن حزم تالیف،٣۴٩/٨ دارالفکرالعربی،بیروت. جامع البیان فی تاویل القران، دمحمدبن جریرطبری تالیف،٨۴٣/٣،٣٨۵/٣، ٣٨٨.الاحکام فی اصول الاحکام، دابن حزم تالیف،١١٣/۴. دقرطبی تفسیر،٢٦٢/٢.

22. محلی،دابن حزم تالیف، ٣۵٣/٨.

23. تفسیرطبری،١٢٣/٣.تفسیر الرازی، ٢٣١/۵، ٢٣۵.تفسیر جصاص، ٢٠٣/١. تفسیر سمرقندی،١٢٠/١.

24. تفسیربغوی،۵٧٢/١،.دار احیاء التراث العربی،بیروت،لمړی چاپ،١۴٢٠هق. تفسیرطبری، ٧،٨/٨.

25. بخاری په صحیح کی روایت کړی، دحدیث شماره،(٢٧٣٨)

26. محلی،دابن حزم تالیف، ٣۴٩/٨ .سبل السلام دصنعانی تلیف،١۵١/٢

27. تفسیر قرطبی، ۴٨/۵. احکام القران دابن عربی تالیف،۴٢٨/١. تفسیربغوی،۵٧٣/١.

28. تفسیر قرطبی، ۴٨/۵،لباب التاویل فی معانی التنزیل،دعلاء الدین الخازن تالیف، ١٠٩/١. الذخیره دقرافی تالیف،٦/٧.

29. دعدلیی وزارت، رسمی جریده، دریم ټوک، ص ٧٠۴.

30. الوصية الواجبة في القانون امصري،دراسة تآصلية تطبيقيه نقدية، د/عادل عبدالرحمن احمد محمد.ص٣٨.

31. المحلي لابن حزم الظاهري ٣۵٣/٨